

Дробенко Діна,
викладач кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Донецького державного університету
внутрішніх справ, підполковник
поліції

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Під час проведення досудового розслідування за фактами незаконної порубки лісу залучення спеціалістів та експертів, проведення судової експертизи є однією з основних форм застосування спеціальних знань. Можемо сміливо заявити, що висновок експерта в провадженнях за такими фактами є одним із важливих процесуальних джерел доказів. Саме тому своєчасне залучення спеціалістів, експертів сприяє встановленню правильних алгоритмів досудового розслідування та значною мірою впливає на результативність проведених у подальшому слідчих (розшукових) дій, а також прийняття процесуальних рішень.

Відповідно до статті 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [1].

Проблема незаконної вирубки лісу з кожним роком стає дедалі актуальнішою, ці факти є кримінально каранним діянням, відповідальність за яке передбачена статтею 246 КК України (незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду) [2].

Серед проблем при призначенні судових експертиз на етапі досудового розслідування за фактами незаконної порубки лісу можна визначити декілька, а саме – неправильне визначення виду експертизи, недостатність направлених матеріалів, необхідних експерту для проведення експертизи, використання експертом у ході дослідження зразків, які вилучені з порушеннями вимог чинного законодавства та інші.

Питання проведення досудового розслідування за фактом незаконної порубки лісу ґрунтовно вивчені Я. М. Толочко, О. В. Одерієм, С. О. Книженко та іншими вченими. У своїх наукових працях учені розкривають не лише зазначене питання, а й безпосередньо проблематику саме призначення та проведення судових експертиз під час досудового розслідування за фактом незаконної порубки лісу.

При дослідженні матеріалів слідчої практики ми можемо відмітити, що під час досудового розслідування є прогалини, а подекуди й неефективність

досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями цієї категорії. Серед причини неефективності можемо назвати неналежний рівень використання спеціальних знань, які відіграють важливу роль у доказуванні під час досудового розслідування. Висновки судових експертів значно підвищують ефективність розслідування за фактами незаконної порубки лісу. Під час вчинення цього виду протиправних діянь злочинець значною мірою взаємодіє з навколишнім середовищем, до того ж протягом тривалого часу, і це створює досить сприятливі умови для залишення ним слідової інформації.

Оскільки взаємодія злочинця з навколишнім середовищем під час вчинення ним злочинного діяння відбувається протягом тривалого часу, то слідової інформації він залишає не так і мало. Під час проведення огляду місця події за виявленими слідами призначаються судові експертизи, за висновками яких можна буде встановити загальну картину вчиненого злочину, встановити осіб, що його вчинили. При правильному розумінні тих можливостей, які мають сучасні експертні установи, формулюванні правильних запитань, вилучення та надання об'єктів на дослідження – усе це в комплексі дасть змогу ефективно провести досудове розслідування за фактом незаконної порубки лісу.

Насамперед щодо залучення спеціаліста під час проведення такої слідчої (розшукової) дії: відповідно до норм статті 237 КПК України передбачено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості [1]. Спеціаліст на місці події здебільшого залучається для вилучення зразків для подальшого надання їх експерту.

Експертизу проводять експерти за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, потрібні спеціальні знання (ст. 242–245 КПК України) [2].

Найчастіше за фактами незаконної порубки лісу призначаються трасологічні експертизи, які дають змогу отримати інформацію діагностичного, ситуаційного та ідентифікаційного характеру.

До типових експертиз, які призначаються в ході розслідування злочинів проти довкілля, а саме незаконної порубки лісу, та які допоможуть полегшити вирішення завдань розслідування, належать такі: дактилоскопічна, трасологічна, ґрунтознавча, біологічна, ботанічна, земельно-технічна, екологічна, економічна та інші.

Одна з основних проблем – відсутність уніфікованих методик проведення деяких експертиз, зокрема у сфері оцінки шкоди довкіллю [3]. Також існує дефіцит кваліфікованих експертів, які володіють спеціальними знаннями у сфері лісового господарства. Часто експерти не мають змоги своєчасно оглянути місце події через складність доступу до лісових ділянок. Іншою проблемою є затягування строків експертизи, що ускладнює розслідування і затягує кримінальне провадження. Суттєвим викликом є також нерегульованість питань фінансування експертиз: у деяких випадках відсутність коштів на їх проведення затримує процес досудового розслідування [4]. Додатково варто

зазначити випадки неналежної якості експертних висновків, що викликає сумніви в їх об'єктивності та повноті.

Наявна практика свідчить про непоодинокі випадки, коли результати експертиз викликають сумніви або суперечності. Наприклад, дві різні експертизи можуть дати різні оцінки вартості деревини або обсягу шкоди. Через це цим виникають труднощі в оцінці достовірності доказу. Згідно зі ст. 94 КПК України слідчий суддя, суд, прокурор та слідчий оцінюють докази за внутрішнім переконанням [1], однак у випадку суперечливих висновків ця норма втрачає практичну ефективність. Крім того, постає питання про допустимість експертного висновку, якщо він був складений з порушенням процесуального порядку [5]. В окремих провадженнях сторони можуть клопотати про призначення повторної або додаткової експертизи, що затягує провадження, а іноді використовується як спосіб маніпуляції процесом.

На нашу думку, необхідно розробити і затвердити на нормативному рівні єдину методику розрахунку шкоди, заподіяної лісовим ресурсам [5]. Також доцільно створити реєстр кваліфікованих експертів у сфері екології та лісового господарства. Варто запровадити використання цифрових технологій, зокрема супутникового моніторингу і геоінформаційних систем, що дозволить об'єктивно фіксувати межі порушених ділянок та обсяг втрат. Крім того, необхідно передбачити механізми державного фінансування таких експертиз та проведення навчальних заходів для слідчих і прокурорів щодо правильного формулювання питань до експертів і тлумачення отриманих висновків [1].

Судова експертиза є ключовим елементом у провадженнях за фактом незаконної порубки лісу. Проте ефективність її використання залежить від наявності кваліфікованих фахівців, чітких методик та належної процесуальної форми. Удосконалення зазначених аспектів дозволить зробити розслідування таких злочинів більш ефективним та забезпечити відшкодування завданої шкоди природі і державі. Лише за умови системного підходу до вдосконалення експертного забезпечення та правозастосовчої практики можливо досягти суттєвого зниження рівня незаконної вирубки та посилити охорону довкілля.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Офіційний вебсайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний вебсайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
3. Бучин М. Судово-екологічна експертиза: процесуальні засади та практичні аспекти // Вісник прокуратури. – 2021. – № 4. – С. 45–51.
4. Тимченко О. В. Особливості проведення лісгосподарської експертизи в кримінальних провадженнях // Юридична Україна. – 2022. – № 2. – С. 36–40.
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. [Електронний

ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 07.05.2025).

Дрозд Валентина,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
начальник консультативно-
контрольного відділу Департаменту
забезпечення діяльності Голови
Національної поліції України

АКСІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР [1]. Натомість, слід зазначити, що нерідко складно протягом такого терміну прийняти рішення про існування саме злочину, а не іншої події.

Ключова проблема полягає в тому, що для органів досудового розслідування відлік часу починається не з моменту отримання ними необхідних матеріалів, а з моменту, коли було подано заяву або повідомлення про злочин, або ж коли слідчий самостійно виявив обставини, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення. Таким чином, затримка надходження матеріалів до слідчого (прокурора) призводить до значного скорочення часу, необхідного для їх аналізу та прийняття об'єктивного рішення.

У контексті цієї проблематики слід сказати, що її аксіологічний аспект полягає в розумінні соціальної цінності досудового розслідування як стадії кримінального провадження, яка з часу прийняття чинного КПК України зазнала істотних змін у правовому регулюванні, що й зумовлює необхідність змістовного переосмислення догматичних уявлень про його сутність, значення, регламентацію загальних положень тощо [2]. Як на нашу думку, слід на законодавчому рівні переглянути деякі положення кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо строків внесення інформації до ЄРДР, а також змісту приводів та підстав для відкриття кримінального провадження.

З цього приводу вчені (Н. В. Глинська, Л. М. Лобойко) саме з наявністю підстав пов'язують момент початку розслідування. Зокрема, підстави до початку досудового розслідування законодавець визначив як «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення». При цьому, підстави до початку розслідування хоч до внесення до ЄРДР, хоч після цього мають бути.